

SIEDS ELZE SENNEMA

directeur Maranathaschool Nijkerk, Directie.maranatha@hsn-scholen.nl

Ouderbetrokkenheid wordt genoemd als bewezen effectief 'gerecht' in het keuzemenu van het Nationaal Programma Onderwijs. Hoe kan ouderbetrokkenheid meehelpen in het wegwerken van achterstanden? En wat als uit onderzoek blijkt dat deze interventie in de meeste gevallen niet effectief is en zelfs negatief kan uitpakken in de ontwikkeling van het kind? Als school vergt deze interventie tijd en kennis, maar de investering is duurzaam. Hierbij kan de samenwerking met een bibliotheek een belangrijke rol spelen.

WAT ZIJN EFFECTIEVE INTERVENTIES?

OUDERBETROKKENHEID TIJDENS EN NA DE SCHOOLSLUITING

In de coronaperiode zijn de basisscholen tweemaal gesloten geweest. Op het gebied van ouderbetrokkenheid heeft deze periode grote gevolgen gehad. Allereerst zijn ouders meer dan een jaar niet in de school geweest om met leerkrachten te praten of de voortgang van hun kinderen in de klas te bekijken. Hierdoor was het moeilijker om de relatie met ouders in stand te houden. Door de periode van afstandsonderwijs hebben scholen op een unieke manier de ouders ingezet om hun kinderen thuis instructie te geven. Door middel van instructiefilmpjes of via online meetings werden ouders geïnstrueerd om thuis de rol van de leerkracht over te nemen. In veel gevallen ging dit goed en hebben kinderen thuis veel geleerd. Soms juist op het gebied van vaardigheden en vorming waar scholen niet aan kunnen tippen. Helaas zijn er ook ouders geweest die dit tijdens het afstandsonderwijs niet konden bieden aan hun kind. Op mijn school kreeg een meisje uit de bovenbouw tijdens een Teams-meeting uit het niets een paniekaanval. Toen de leerkracht het kind had gekalmeerd en doorvroeg, bleek ze alleen thuis te zijn met haar broertje uit de onderbouw. Haar ouders moesten beiden werken. Dit meisje was op dat moment leerling, moeder en juf tegelijk. Iedere school zal wel zijn eigen voorbeelden hebben van ouders die de Nederlandse taal niet spreken of waar het onveilig is, waar ouders als zpp'ers het hoofd niet boven water konden houden. Kortom, waar het onderwijs thuis niet van de grond is gekomen en waar de echte achterstanden zijn ontstaan.

ACHTERSTANDEN?

In het najaar van 2020 kwam het eerste serieuze onderzoek met de resultaten van de eerste schoolsluiting. Het Oxford-rapport¹ meldde dat met name kinderen uit lage sociaal-economische milieus de meeste achterstand hebben opgelopen. Deze gegevens kwamen hard aan in het onderwijs. Temeer omdat een onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs onder schoolleiders² meldde dat er eigenlijk geen achterstanden te merken waren op de scholen.

Na de tweede schoolsluiting kwam de overheid met de bekende coronamiljarden over de brug. Ook toen klonken er, met name op sociale media, veel relativerende geluiden: achterstanden bestaan toch niet? En een kind kan toch geen achterstand hebben ten opzichte van zichzelf? De Inspectie van het Onderwijs onderschrijft echter de spanning bij gezinnen met een lager opleidingsniveau: in de Staat van het Onderwijs 2021 is te lezen dat kinderen van deze ouders verder achterop zijn geraakt, waardoor de ongelijkheid is toegenomen.

EDUCATIEVE PARTNERS

In de afgelopen decennia heeft de ouderbetrokkenheid in het basisonderwijs een vlucht genomen. Het begon met het activeren van ouders om klussen in en rond de school op te pakken. Later vergrootte de invloed van ouders door het formaliseren van de medezeggenschap van ouders op de scholen. In de afgelopen jaren wordt met ouderbetrokkenheid juist de overtuiging van leerkrachten gestimuleerd om ouders te zien als educatieve partners, waarbij het niet de bedoeling is om ouders

ONDERZOEKEN SPREKEN ELKAAR REGELMATIG TEGEN

thuis meer te laten doen³. Scholen begonnen hierop de ouderbetrokkenheid een belangrijke plek te geven in hun organisatie. Teams werden geschoold in de communicatie met ouders. Wie heeft er tijdens een studiedag geen rollenspel hoeven te doen met een boze ouder-spelende acteur?

De meest recente reviewstudies over ouderbetrokkenheid laten echter zien dat het institutionaliseren van ouderbetrokkenheid, de verzameling van ouder-gerelateerde activiteiten in de school, geen effect heeft op de ontwikkeling van kinderen⁴. Hoogstens ervaren ouders en leerlingen ze als nuttig.

Er wordt veel onderzoek gedaan naar de effectiviteit van verschillende vormen van ouderbetrokkenheid. De effecten op de ontwikkeling van het kind blijken meestal nihil. Ook spreken de onderzoeksmethoden elkaar regelmatig tegen of blijken de gebruikte onderzoeksmethoden ondermaats. Toch is er één onderdeel van ouderbetrokkenheid dat wel bewezen effectief is: de thuisbetrokkenheid van ouders. Dit is één van de zes typen betrokkenheid van ouders die Epstein⁵ heeft beschreven. Onder thuisbetrokkenheid wordt de hulp van ouders bedoeld die ze thuis aan hun kind bieden. Vanwege deze effectiviteit staat ouderbetrokkenheid als bewezen effectieve methode in het keuzemenu voor scholen van het Nationaal Programma Onderwijs.

EFFECTIEVE INTERVENTIES

Als we kijken naar de thuisbetrokkenheid van ouders gaat er vaak een alarm af bij leerkrachten en schoolleiders. Thuisbetrokkenheid kan immers snel doorslaan naar overbetrokkenheid en lastige bemoeienis. Uit de literatuur blijkt inderdaad dat dit een gevaar is en dat ouderbetrokkenheid in deze gevallen zelfs de ontwikkeling van het kind kan schaden⁶. Welke interventies zijn wel effectief? En hoe lukt het scholen en leerkrachten om ouders in te zetten om achterstanden bij kinderen aan te pakken? Onderzoek wijst uit dat thuisbetrokkenheid van ouders afhangt van de leeftijd van het kind en de achtergrond en opvattingen van ouders⁷. Bij kinderen in de voor- en vroegschoolse leeftijd is de betrokkenheid van ouders met name effectief op de taalontwikkeling van kinderen. Hierbij blijken VVE-programma's met een thuis-component nauwelijks effectief, maar het begeleiden van ouders bij het voorlezen juist wel. Dit laatste wordt al langer opgepakt door bibliotheken bij laagtaalvaardige gezinnen.

ZES TYPEN SAMENWERKING

Epstein (1995) heeft een raamwerk van zes typen samenwerking ontworpen waarbinnen alle vormen van ouderbetrokkenheid geplaatst kunnen worden. Dit raamwerk is in de literatuur over ouderbetrokkenheid de standaardindeling geworden:

1. Opvoeden: ouders bieden een optimale thuissituatie en opvoedingsklimaat om het kind thuis te ondersteunen bij schoolwerk en voorzien de school van thuis-informatie zodat ze het kind beter leren kennen.
2. Communiceren: alle school-thuis/thuis-school communicatie.
3. Vrijwilligerswerk: ouders helpen in de klas en bij schoolactiviteiten.
4. Thuisondersteuning: ouders helpen het kind thuis met huiswerk en helpen bij het maken van schoolgerelateerde keuzes.
5. Besluiten nemen: ouders nemen deel aan formele oudercommissies of besturen.
6. Samenwerken met de gemeenschap: de rol die ouders vervullen in de gemeenschap waar de school deel van uitmaakt.

CULTUREEL KAPITAAL

De effecten van thuisbetrokkenheid bij kinderen van 6-12 jaar, zijn lastig vast te stellen. De kwaliteit van de betrokkenheid van ouders hangt hier sterk af van het taalniveau en het culturele kapitaal van ouders (in het Engels: home literacy). Dit begrip bevat gezinsactiviteiten zoals (voor)lezen, het bezoeken van de bibliotheek of een museum, het spelen van educatieve spelletjes, rijmen en zingen. Ook dit zijn onderdelen waarvoor een ►

school vaak te ver af staat van de gezinnen. De leerkrachten komen niet regelmatig bij de ouders thuis. En in coronatijd gingen huisbezoeken vaak niet verder dan een gesprekje aan de voordeur. Ook hier zijn er echter bestaande projecten waar scholen makkelijk bij aan kunnen sluiten. Op mijn eigen school hebben we in samenwerking met het Taalhuis en de bibliotheek een Taalhuis op School opgezet. Eenmaal per week worden ouders uitgenodigd die moeite hebben met de Nederlandse taal. Niet alleen krijgen ze door de taalvrijwilligers de nieuwsbrief van de school uitgelegd in voor hen begrijpelijke taal, ook leren ze om hun culturele kapitaal te versterken. Veel ouders worden vanuit de VoorleesExpress uitgenodigd. Deze heeft dus ook een signalerende en verwijzende functie. Op deze wijze stimuleert de samenwerking tussen school en bibliotheek direct het taalniveau van ouders en indirect de taalontwikkeling van het kind. Deze vorm van het Taalhuis heeft zich inmiddels op zelfstandige wijze doorontwikkeld doordat taalvrijwilligers ook zich beschikbaar stellen om apps voor oudercommunicatie te installeren op de telefoon van (veelal niet-Nederlandsprekende) ouders en ze op andere terreinen te ondersteunen. Dankzij de inzet van het Taalhuis komen kwetsbare ouders hierdoor dicht bij de school te staan.

HUISWERKDILEMMA

Bij oudere kinderen betreft de thuisbetrokkenheid van ouders vooral de omgang met het huiswerk. Hier vinden we negatieve effecten van ouderbetrokkenheid doordat ouders hun kinderen te dicht op de huid zitten en de autonome ruimte van het kind verkleinen. Hier is de betrokkenheid dus snel te weinig of juist te veel.

Mariëtte Lusse beschrijft in haar boek *School en thuis* (2019)⁹ een manier waarop scholen hierin een goede balans vinden.

Naast huiswerk (waar ouders zich niet mee horen te bemoeien) geven deze scholen ook thuisopdrachten mee. Deze opdrachten stimuleren taalactiviteit tussen leerling en ouder en doen een beroep op het cultuurkapitaal van ouders. Hierbij blijft de leerling de regie houden over de opdracht en hebben ouders een ondersteunende rol.

CULTUURRESPONSIVITEIT

Hiervoor staat een aantal voorbeelden van thuisbetrokkenheid die een bewezen effect hebben op de ontwikkeling van het kind. Deze interventies zijn tot mislukken gedoemd als de kloof tussen thuis en school te groot blijft. Er zijn verschillende redenen te bedenken die de afstand kunnen vergroten: taal- en communicatieproblemen, onzekerheid bij ouders over hun inzet of slechte ervaringen uit de eigen schoolperiode. De leerkracht is de belangrijkste voorwaarde om de thuisbetrokkenheid van ouders te doen slagen¹⁰. Alle bovenstaande interventies hebben een indirecte invloed op de ontwikkeling van het kind, maar de leerkracht heeft op een directe manier invloed. Door tijdens de les rekening te houden met de thuis situatie van het kind, en dit ook te laten blijken, toont de leerkracht gevoeligheid voor zijn of haar achtergrond. Dit specifieke leerkrachtgedrag heet cultuurresponsiviteit. Door een cultuurresponsieve houding kan een leerkracht de kloof tussen thuis en school verkleinen. Dit vraagt een investering van de leerkracht in de thuissituatie. Er zal actief contact met de ouders moeten worden gelegd en leerkrachten moeten met de ouders in gesprek gaan over de situatie thuis. Maar voordat ze dit gesprek kunnen voeren, moeten ze werken aan de vertrouwensrelatie. Het vertrouwen van ouders in de leerkracht en de school vormt de basis voor effectief leerkrachtgedrag en uiteindelijk ook voor de ontwikkelingsmogelijkheden van het kind.

VOORLEESEXPRESS

Op mijn school werken we samen met de bibliotheek en maken gebruik van het programma VoorleesExpress, een effectieve manier om via ouders de taalontwikkeling van kinderen te stimuleren⁸. Voor een school alleen is deze manier van thuisbetrokkenheid te intensief, maar door het NPO-geld is het mogelijk én de moeite waard om een samenwerking aan te gaan met de gemeente en/of bibliotheek een thuis-taalprogramma op te zetten.

NT1 OF NT2-ouders?

Mondelinge taalontwikkeling is een belangrijke voorspeller van de verdere leesontwikkeling en de verdere schoolloopbaan van het kind¹¹. Vroegtijdig ingrijpen door de school kan dus een groot verschil maken in de kansen van het kind in zijn of haar verdere leven. Voor veel scholen in de stedelijke gebieden is dit een bekend feit: onderwijsachterstanden zijn hier vaak het gevolg van laaggeletterdheid van ouders met een niet-Nederlandse achtergrond (NT2). Om kansenongelijkheid tegen te gaan wordt daarom flink ingezet op de taalontwikkeling van kinderen én ouders.

Volgens Stichting Lezen en Schrijven heeft een op de zes mensen tussen de 18 en 65 jaar moeite met lezen, schrijven, rekenen en/of digitale vaardigheden¹². Dit zijn ruim 1,8 miljoen mensen in Nederland. Door de gevolgen van corona zal dit aantal alleen maar toenemen. Opvallend aan deze cijfers is dat meer dan de helft van deze groep bestaat uit autochtone Nederlanders (65 procent). Dit betekent dat er veel meer mensen laaggeletterd of laaggecijferd zijn dan we zouden denken. Om als school deze ouders goed te kunnen ondersteunen, of als leerkracht gevoelig te kunnen zijn voor de achtergrond van de ouders, is het belangrijk te weten welke ouders moeite hebben met lezen, schrijven en rekenen. Helaas weet deze doelgroep dit probleem goed te verhullen, waardoor de kinderen uit deze gezinnen geen gelijke kansen hebben.

VOORLICHTING

Het is voor een school erg lastig om in contact te komen met de doelgroep van laaggeletterde en laaggecijferde ouders.

Hierin kan het helpen om samen te werken met de gemeente en de bibliotheek. Veel bibliotheken hebben vaak ervaring met thuis- en ouderprogramma's en ervaring met het opsporen van laaggeletterdheid en durven het gesprek aan te gaan met deze ouders. Vraag als school of de medewerkers van de bibliotheek willen vertellen over laaggeletterdheid, over de manieren waarop (NT1) ouders dit goed weten te verbloemen en over de manier waarop je het gesprek hierover kunt aangaan. In mijn team schrokken mijn collega's van de cijfers over laaggeletterdheid en de enorme impact die dit heeft op het gezin en de kansenongelijkheid bij kinderen. Door goede voorlichting en dankzij programma's als BoekenPret en de VoorleesExpress, hebben mijn collega's in de kleutergroepen geleerd hoe je laaggeletterdheid kunt signaleren. Deze ouders worden vervolgens doorverwezen naar het Taalhuis op School, waar ze ondersteund kunnen worden bij hun taalontwikkeling. Op deze manier zijn ze beter in staat om thuis hun kind te ondersteunen bij het schoolwerk waardoor het mes aan twee kanten snijdt: zowel de ouder als het kind wordt geholpen. Ouderbetrokkenheid is hierdoor een interventie die tijd kost en kennis vraagt, maar vooral een duurzame investering.

DE SCHOOLLEIDER

Schoolleiders hebben in deze periode een flinke taak om hun team te begeleiden in het opstellen van een pakket interventies dat binnen het Nationaal Programma Onderwijs past. De extra miljarden die naar het onderwijs gaan, zijn niet alleen een welkome steun in de rug, maar ook een grote verantwoordelijkheid. Ouderbetrokkenheid is een onderdeel dat kan worden ingezet om achterstanden aan te pakken, in het bijzonder de thuisbetrokkenheid van ouders. Er zijn op dit gebied ook andere instanties die dezelfde doelen nastreven. De schoolleider kan zorgen voor synergie door de samenwerking te zoeken met de gemeente en/of de bibliotheek. De hierboven genoemde programma's worden echter niet door alle bibliotheken of gemeenten aangeboden en zijn kostbaar in de uitvoering. De schoolleider kan dan de verbinder zijn door over de grenzen van de eigen school heen te kijken en met de verschillende partijen om tafel te gaan. Door samen te werken en het combineren van plannen én middelen kunnen er nog meer doelen behaald worden dan de school in eerste instantie dacht. *BSM*

Noten

- 1 Engzell, P., Frey, A., & Verhagen, M. D. (2020, October 29). Learning Loss Due to School Closures During the COVID-19 Pandemic. <https://doi.org/10.31235/osf.io/ve4z7>
- 2 <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/publicaties/2020/09/02/covid-19-monitor-po>
- 3 Vries, P. de, (2018) Handboek Ouderbetrokkenheid 3.0. Amersfoort: CPS.
- 4 Bakker, J., Denessen, E., Denissen, M. & Oolbakkink, H. (2013). Leraren en ouderbetrokkenheid. Nijmegen: Radboud Universiteit.
- 5 Epstein, J. L. (1995). School/family/community partnerships: caring for the children we share.

Phi Delta Kappan, 76, 701-712.

- 6 Ghysens, L. & Braak, J. van, (2012). Beïnvloedende factoren van ouderbetrokkenheid: een empirische studie in traditionele en methodescholen. *Pedagogische studiën*, 89, 207-224.
- 7 Desforges, C. & Abouchaar, A. (2003) The impact of parental involvement, parental support and family education on pupil achievement and adjustment: A literature review. Report Number 433, Department of Education and Skills. Nottingham (UK): DfES Publications.
- 8 <https://www.nji.nl/nl/Download-NJi/Werkblad/Uitgebreide-beschrijving-VoorleesExpress.pdf>

- 9 Lusse, M. (2019). School en thuis. Huizen: Pica.
- 10 Chun, H. & Dickson, G. (2011). A psychoecological model of academic performance among hispanic adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 40(12), 1581-1594.
- 11 Leseman, P. P. M., & de Jong, P. F. (1998). Home literacy: Opportunity, instruction, cooperation, and social-emotional quality predicting early reading achievement. *Reading Research Quarterly*, 33(3), 294-318. <https://doi.org/10.1598/RRQ.33.3.3>
- 12 <https://www.lezenenschrijven.nl/informatie-over-laaggeletterdheid-nederland>